

УНІВЕРБАЦІЯ В СИСТЕМІ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ ОДЯГУ І ВЗУТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Купрікова Г.В. (м. Харків)

У сучасному мовознавстві посилюється увага до вторинних номінативних одиниць, які можуть з'являтися в процесі універбації на основі синонімічних аналітичних номенів-словосполучень. У слов'янську лінгвістику термін «універбація» ввів О. Ісаченко, який паралельно використовував термін-синонім «семантична конденсація» [1]. Із часу появи праці О. Ісаченка вийшло чимало досліджень, присвячених розгляду процесів універбації. Процеси перетворення номенів-словосполучень на ціліснооформлені лексичні одиниці стали позначати термінами: «включення» [5], «семантична конденсація» [3], «універбізація» [4]. Потрактування самого явища універбації відзначається розмаїттям. У широкому значенні універбація розуміється взагалі як основа розширення словникового складу мови (див. праці О. Кубрякової [2]). Ми в універбації вбачаємо різновид суфіксального способу словотворення, який полягає в перетворенні аналітичного (здебільшого двослівного) номена-прикметникового словосполучення на синонімічний йому однослівний ціліснооформлений номен, за якого аналітичний номен-словосполучення за допомогою суфікса згортається в слово. Утворений універб є тотожний змістом (або відрізняється лише стильовим забарвленням) із аналітичним номеном-словосполученням, але відмінний за формою і є ознакою, виявом вторинного номінування. Крім того, і мотиваційна синонімічна назва, і її дериваційний корелят – однослівний дериват – паралельно функціонують на певному синхронному зрізі. Аналізований матеріал свідчить, що як спосіб словотворення універбація особливо активно діє в розмовній мові й у жаргоні. Універбація поширюється перш за все на аналітичні номени-словосполучення, які є частовживаними, актуальними на сучасному етапі. У процесі універбації аналітичних номенів-прикметникових словосполучень найчастіше використовується формант *-к(а)*. Основою універба стає той член мотиваційного словосполучення, який виконує роль атрибута, функцію іменника бере на себе

суфікс із предметним значенням (*фланелівка, шкірянка, домашка, змінка, парадка, турики* (мол. жарг.) «туристичне взуття»). Меншою активністю в розмовній мові відзначаються універби, що виникають у результаті згортання аналітичного номена-словосполучення за допомогою суфіксів *-ик-* (*дутики* «дугі чоботи»); *-ак-* (*-як-*): *кирзаки* «кирзові чоботи», *гермак* (байк. жарг.) «герметичний шолом мотоцикліста»; *-ач-*: *танкач* (арм. жарг.) «танковий комбінезон»; *-ан-*: *кожан* «шкіряна куртка»; *-ур-*: *джинсура* «джинсовий одяг». Окремі номени – результати універбації – мають давню традицію вживання; утрачаючи стильову маркованість, переходять до загальноновживаного мовного фонду (*купальник, бейсболка, балетки, вишиванка*).

Таким чином, серед чинників, що зумовлюють словотвірну універбацію, визначальними є прагнення до економії мовних зусиль, обмеженість оперативної пам'яті людини, прагнення до експресивності номенів, оскільки універбація як засіб економії передачі інформації допомагає її швидкому сприйманню й запам'ятовуванню.

Література

1. Исаченко А.В. К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков / А.В. Исаченко // *Slavia*. – 1958. – Roč 27 – Seš 3. – S. 339.
2. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 157 с.
3. Онишкевич М.М. Явища семантичної конденсації в лексиці південно-західних говорів української мови / М.М. Онишкевич // Проблеми дослідження діалектичної лексики і фразеології української мови. – Ужгород, 1978. – С. 49 – 54.
4. Сидоренко О.М. Про поняття універбізації в сучасному слов'янському мовознавстві / О.М. Сидоренко // *Мовознавство*. – 1992. – № 4. – С. 42 – 48.
5. Янко-Триницкая Н.А. Процессы включения в лексике и словообразовании / Н.А. Янко-Триницкая // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. – М.: Наука, 1964. – С. 18 – 35.